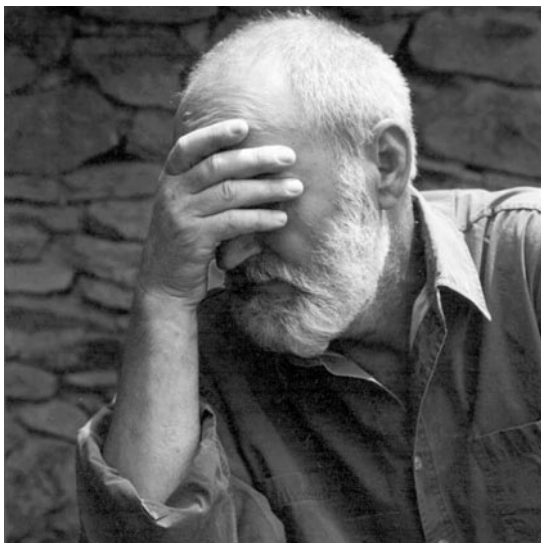

Борис Христов

Из „КРИЛЕТЕ НА ВЕСТИТЕЛЯ“

Стихотворенията са подбрани от автора специално за списание „Литературни Балкани“

Снимка: Атанас Къчуб

ната на обувките“ и „Смъртни петна“ (1990). Негови са сценариите за игрални филми „Смъртта на заека“ и „Бащата на яйцето“ (по едноименния роман), както и множество сценарии за документални и анимационни филми, между които: „Сънувам музика“, „Лабиринти“, „Свирачи“, „Зелената къща“, „Името на моя вятър“, „Всичко ми говори“, „Душевно“...

БОРИС ХРИСТОВ е роден през 1945 г. в с. Крапец, Пернишко. Завършил е българска филология във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ и е работил като учител, журналист и редактор в Студия за игрални филми „Бояна“.

Автор е на книгите със стихове „Вечерен тропет“ (1977, 79) и „Честен кръст“ (1982), „Думи и графити“ – худ. Яна Левиева (1987), „Крилете на вестителя“ (1991), „Думи върху други думи“ – худ. Анри Кулев (1994), „Черни букви върху черен лист“ (1997), на повестите „Сляпото куче“, „Доли-

тологите „Българска лирика“, „Български разкази“, „Българска народна лирика“, „Народни устни писмена“, както и на смятания за мистификация през 19 в. епос на българо-мохамеданите от Западните Родопи „Веда Словена“. Участвал е в писателски програми и конференции по проблеми на литературата в някои от престижните университети на САЩ, Германия, Индия, Норвегия... Носител е на Голямата награда за цялостно творчество за 2000 г. на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. (На 14 август ще навърши 65 години.)

Снимка: Цочо Бояджиев

Борис Христов
в с. Леицен

САМОТНИЯТ ЧОВЕК

Той има белег на челото си и сяда винаги на края.
Дори когато е висок, самотният човек е малък.

Събира билки или пък с теслицата на спомените гяла,
остане ли без работа – и мъкне вехтото си одеяло.

Глава на кон в полето свети и самотният човек опива
да я погледа просто – не че иска тя да бъде с гриба.

Докато гругите крещат или говорят за изкуство,
самотният човек на масата лови мухите и ги пуска.

Но ако пише стихове, той непременно ще остави
една сълза в очите или дракотина в паметта ви...

Той има дом и топла супа, но е толкова затворен
животът му, изхвърлен като каса в гъното на коридора.

И моя дом да се обърне с керемидите наголу,
той може пепел да яде, но няма да се моли.

В какъв ли огън е горял и под каква ютия –
за да научиш, трябва много вино с него да изпиеш...

Тъй както си върви с петно на ризата си чиста,
самотният човек в тълпата се изгубва изведнъж като мънисто.

В едната си ръка той носи книга за гушата болна,
а с другата самотният човек възнежда стиска в джоба.

Стиховете са подбрани специално от автора за сп. „Литературни Балкани“

БИБЛЕЙСКИ МОТИВ

Живея в ъгъла на моя свят, където
човекът е навел глава над своята чиния.
И гъвче яростно... И отброява часовете
адамовата ябълка на неговата шия.

Това ли си представях аз, когато малък,
размахал стръкче лук из прахоляка,
търкалях слънцето като яйце... и лягах
да спя до него в дупката на мрака.

И мен ли бе избрал безмилостния господ
да видя как веднъж крадецът на квартала
целуваше жената на учителя... и потни,
телата им димяха в лятната омара.

Ала когато изпълях от буренясалото детство
и моя нос опря на Голиат в ботуша,
разбрах, че глупостта с черпака си надвесен
ще ме преследва цял живот и ще ме суши.

И аз реших да ида при поетите тогава
и там да угася главата си запалена...
Но черните овце живеят настрана от стагото –
не искат те да ги дои стопанина.

Видях ги да изкачват билото на планината
и да събират камъчета за Давидовата прашка.
А сам Давид лежеше като бог в реката,
за да не вижда никої дяволската му опашка.

НОЩЕМ

Зелена е нощем сянката на нашето дърво,
когато хвърлим телата си едно срещу друго.
И както крадецът изчезва в устата на някой затвор,
така заг вратите на твоята пазва аз се изгубвам.

Далече зад хълма, на хиляди крачки в нощта,
някой риде и тишината наоколо буди –
широкоплещестата иде към него смъртта...
Но ние нехаем – далечната смърт ни е чужда.

Лъже те, който е седнал до твоето рамо
да скърби за човека от другия край на Земята,
а не иска да знае, че в близката улица двамата
жестоко се бяхтят и ножа е вече в ребрата.

Опознавам сега и последния зъб на живота
и с ръцете си мога само един човек да прегърна:
да осъмвам над него – и да наглеждам тестото,
както хлебаря червен до пламтящата фурна.

И какво от това, че веднъж самотата ми каза:
„Тя е красивата брагва, която опитваш на пръста...“
Докато се стопя като малката бучица захар,
ще излизам с фенера в нощта да те търся.

Аз ще падна в калта – но в ръката със цвете.
А когато смъртта с безмоторната своя машина ме вземе,
ще те чакам на последния етаж на небето...
И оттам ще решиме накъде да поемем.

СТРАХ

Изгъхва земята – остава без сили.
Като бик повален сред вселената.
Колач е човека – с брадва и шило,
дошъл на последното земно веселие.

Мирис на гнили треви и умряло
стига до тъмните ноздри на бога.
Слънцето ближе димящото тяло,
но един е езика, а раните много.

Да не бяха пастирите някакви луди,
а поети да водят човешкото паство,
нямаше да вали от небето барут и
да съска фитила към земното царство.

А каква е съдбата днес на словесния
мъченик и родител на стихове –
да се кланя на хора по-малки от лешника
и да трепери от тяхното кухане.

Да живее раздиран от хиляди гуми,
но да мълчи в тишината съсирена,
като свирка в ръката на лудия
и като Йона в корема на рибата.

Да седи в полумрака на своята стая
и да разплита небесната кошница,
или пък умрял – да отива към рая,
следван от дивото стаго доносници...

А когато затвори след него капака
тълпата свирепа, ноздри надула –
да гърмят небесата над гроба му, сякаш
боговете събарят вавилонската кула.

САМОЛЕТЪТ ЗАКЪСНЯВА

Събрани на летището, върху което сипе пламък
и ни събаря слънцето и в пот ни дави –
отдавна трябваше да оплетим отпук и да се махнем...
Но самолетът закъснява, самолетът закъснява.

Да бяха се показали поне в запаления въздух
излъсканите му крила – да знаем, че го има.
Разгърдил черния си фрак, напразно гарванът се бяхти
да изкопае гупка, през която той да мине.

Промиваме червата си с кафе и чоплим новините.
И шоколада се топи – децата плачат със сълзи кафяви.
Изпратихме Дедал и неговия син Икар, но никоой
не се е върнал да ни каже за какво се бави.

Обади се отнякъде пилота само за да обещае,
че ни очаква друг живот – и повече не чухме.
И си представяме сега, политнали към рая,
как нашите души се спускат с бели парашути.

В съседните летища, от които ни разделят мрежи,
излитат всеки миг – небето ще съборят...
А ние късаме билетите, докрай изгубили надежда,
и чакаме нощта – като гобичета покорни.

Навярно ще пристигне той и както ангел се вестява,
ще тичат старците подир крилата му приведени...
Но мене няма да ме има – моята глава тогава
ще бъде къща на щурците, с камъчета обзабедена.

ДУХ

Докато чакам тялото да се насити
над блюдото с месо и чашата навесен,
размахал над света невидими копита,
лети духът ми като някой вълк небесен.

Къде така в безкрая се катериш,
летецо горд, и в тъмнината виеш –
какво на друго място можеш да намериш,
ако не го съзираш покрай теб самия?

Но стъпил вече здраво на небето,
в дълбоката трева на звездните ливади,
достигна той кошарите, където
пасеше кротко божието стадо...

Вратата, паднала от хиляди години,
лежеше под една небесна вишня.
И се наведе моят дух да мине
оградата – с походката на хищник.

Почакай, вълк крилат, не влизай
в капана на познанието – ще те хване.
И зад стените му ти сам ще се изризеш –
от тебе няма помен да остане.

Но кой да чуе в тая глуха бездна
между устата и ухото на човека.
Извил врата на агнеца божествен,
заслиза той по лунната пътека.

Видя го в тъмното и зариди овена,
след него жалостно и стадото забляя.
Заплака после цялата вселена
и кървави звезди покапаха от нея...

А долу на Земята триеше муцуна
охраненото мое тяло и препило.
И върху масата, наместо златно руно,
лежаха кости и ребра... и жили.

ПЛАВАЩ РЕСТОРАНТ

Ядем и пием и очите ни блуждаят
към позлатените ключалки на жените –
удавени в меда, мухите лакоми не знаят,
че няма вече никога да литнат.

Земята като плаващ ресторант се носи
в студеното побъркващо пространство.
И няма бряг спасителен сред космоса,
където да отгъхнем от пианството.

Свирачите, които управляват танца,
превърнаха човека на хармоника...
Но от законите безмилостни на дансинга
главите ни са пълни с беззакония.

Докрай разпасали колана на гушите,
бесуваме като пирати, не видели суша,
и в дяволския танц на лакти и копита
нозете боси бягат от ботуша...

И както скачаме из въздуха да хванем
протегнатата глан на боговете,
повръщаме коремите си в океана
и плюеме желязо към небето...

Певницата-луна, отдавна прелъстена,
лежи разголена – с поли на кръста.
И от сокаците на тъмната вселена
се чуват писъци и виковете до късно.

А Слънцето – началникът на светлината –
мълчи, готово всеки миг да кипне.
И като гледа накъде върви Земята,
скубе косите си и върху нас ги сипе.

СТЕНАТА

Пак ще живея – една ръка ако имам,
и ще се радвам, че тъкмо тя е останала.
Пак ще се топля с листото през зимата
и от листа ще си правя сандалите...

Бяхме тръгнали да разбием стената
и на площада да изгорим като слама,
но в една дупка изгубих моя приятел,
а след него и другите – двамата по двамата.

Без да мисля тогава, че дойдох да живея,
аз затворих очи, за да нямам свидетели –
и я блъсках, и грацих, и вих срещу нея,
докато не покапа кръв от ръцете ми.

И припаднал накрая в дивия бурен,
плаках тайно от гняв и обиди –
извикаш ли нещо, няма кой да те чуе,
каквото напишеш – няма кой да го види.

Последната моя надежда тогава издишах
и сам си отрязах крилата наболи –
какво е човекът, щом малката мишка
може спокойно да мине отдолу!...

Но свършва живота, ще прекипи като сода –
всичко друго е вятър и стихове.
И ако трябва сега да извикам свободно,
извикал бих само: „Аз викам.“

Ако имах и малко сили в ръката
и трябваше да напиша някоя дума,
написал бих смело върху стената:
„Това е стена!“ И нищо друго.

КАМБАНА

На дълги въжета се спуска гъждът
и като клоун се мята по тревната черга.
Земята дими – отдолу картофите врат
и мъртвите сягат сега да вечерят.

Каква дисциплина и каква тишина –
на тяхната бедна трапеза лъжица не чуваш.
И само баща ми замислен седи настрана
и храни в черковна камбана своето куче.

С тая камбана аз го изпратих, когато
в края на селото няколко старци го скриха.
Това е камбаната с божия глас, на която
аз се лутам сега да намеря езика.

Но нека не стигаме никога, моя надеждо –
гълъбице проскубана, до площада с трохите.
Не ходи у дома на човека със жезъла,
на щастливите гълъби с тяхното общо корито.

А с врабчетата друпави, ако нещо остане,
подели – и се гръж до последния нокът...
Докато не запечат отново език и камбана
и не паднем в устата на старата котка.

Пак ще вали над света – есента ще дими,
когато гъждът по въжетата дълги ни спусне
на трапезата вечна, пред която баща ми седи...
И вкусна ще бъде тогава нашата супа.

ЗНАК ОТ НЕБЕТО

Удуши ни гъжда и градушката смете
всичко живо – сви го на топка.
И видях как летеше и падна в полето
от лед издълбана главата на господ.

Докато светеше още в студеното плагне
челото му и димеше полека душата,
аз го взех на ръце – като агне,
и гласът ми потече сам в тишината:

„Кажу ми, Исусе, ти, който остави
юдейското стаго на хълма да плаче
и пусна след злия разбойник Варава
в рая да влизат деца и палачи,

защо от калта до небето разпъваш
човека и в звездния огън го пържиш,
а добрата вдовица земя си превърнал
в огромна сушилна за сълзи!...

Аз не съм ясновидец, но чувам
с ушите на моята българска кожа
тръбата на страшния съд да надуваш
и да опира в костта острието на ножа.

Кажу ми защо като фокусник криеш
в джоба прокъсан на тъмната бездна
ръката, която се готви да стрие
кръвта ни на прах и оттук да изчезнем...“

Но господ погледна с окоето си влажно
към хълма, където светеше кръста...
И докато мислеше какво да ми каже,
изтече на капки между моите пръсти.

КОСТ ОТ ГЛУХАРЧЕ

Обядва слънцето. Развързва си колана.
Изпива виното – вратът му е червен.
Залива ме... И повече не мога да остана
спиртосан в стъкленницата на моя ден.

Гърми отвън животът и се плиска.
И въпреки че подир миг една процесия ще мине,
аз стискам шапката в ръка и мисля,
че няма смърт – не може и да има.

Дори и да умра, аз пак ще се покажа
в окоето на врабче и от гървото ще ви гледам.
Или с походката на някой бръмбар важно
ще прекосявам сутрин двора на съседа.

Ще бъда трънчето, настъпено случайно,
или щурец с презракнал глас от влагата.
Но по-добре – къпината, която си играе
с опашката закърнена на агнето.

Ще бъда мишката – с мишетата ще тичам
до премаляване покрай стените на затвора.
Или глухарчето, което през една тръбичка
се вслушва в болките на цялата природа.

Или пък – думата, която върху камъка ме чака
(смъртта на думите не може да надвие...)
Аз чувам как расте костта на моето глухарче.
А някой ден дано да чуете и вие.

Божидар Кунчев „САМО ВИКЪТ ДА ОСТАНЕ“

И пак се качвам на влака, на *неговия* влак от „Честен кръст“, с който той искаше да се върне назад, за да се добере до „мястото на оня край божествен“, където всичко е невинност и спасяваща простота. Но аз не искам сега да стигна дотам, не искам да будя сега ковчежето на детството, а само да кажа кога се появи и в моя живот, за да бъде и досега с мен.

Ето я далечната 1975 година. Държа в ръцете си тънката книжка „Трима млади поети“ на библиотека „Смяна“. Единият от тримата е той. Неговите петнайсет стихотворения са представени от Иван Цанев, който казва, че Борис Христов „не съчинява, не стихоплетствува, подмикван от суетна амбиция“. „Неговите стихове излъчват почит към живота и изкуството“. Припомням си вълнението, което изпитах тогава, четейки за първи път „Конче мое“, „Графика“, „Сватбата на мама“, „Тъга“ и останалите творби. Спомням си, че Иван Пейчев, с когото се виждах често, бе харесал стихотворенията. Но той не дочака появата на „Вечерен тропнет“.

Още не го бях виждал. Забравил съм кога и как съм се запознал с него. Но през 1977-а, когато излезе „Вечерен тропнет“, вече се познавахме. Стихосбирката я имам с автограф, в който се казва, че „авторът не е много в рег“. Удивително самопризнание, с онзи подтекст, който ни подсеща за истината, че значимият творец стои извън конвенцията, извън нормалното, както го разбира порядъчният масов човечец, толкова чужд на неспокойствието и въображението, на порива да бъдеш само себе си. Написах рецензия за „Вечерен тропнет“, която излезе във вестник „Народна младеж“. Мисля, че беше първата от многото отзиви, които се появиха тогава. Беше през месец юли и рецензията ми постави началото на немалкото нещо,

които после съм писал за него, откритайки в поезията му чудото на словото, истините на живота, съдбата човешка, каквато е била и ще бъде, докато го има света. Спомням си, че в онова далечно време, на една конференция на младите литератори се изказах възторжено за стиховете на поета. Нарекох ги, а така смятах и много други, едно явление в поезията ни. В президиума на конференцията седеше председателят на писателския съюз Пантелей Зарев. С обяснимата патетика на младостта ми аз се обърнах към него, казвайки му, че Борис Христов трябва да бъде приет веднага в съюза на писателите. Сега това ми се струва смешно, но който има спомен за онези години, знае, че официалното признание даваше относителна сигурност. В смисъл, че по-лесно ще те печатат, по-бързо ще те издават.

„Вечерен тропнет“ бе като вулканично изригване в тогавашния живот, в който нямаше *отиване* и *завръщане*, в който нямаше „кой да подаде ръка“ и в който и неговата надежда, и моята, и надеждата на толкова други се загъхваше „като риба“. Защото навсякъде беше страшната тишина на безвремието, на онази глуха вечер на българския живот. На пръсти се брояха онези, които се опитваха да срутят тишината, за да остане викът на ужаса и несъгласието, онзи вик на значимото изкуство, което трябва да бъде път към истината и нищо друго.

Случи се така, че подарената ми стихосбирка попадна в ръцете на Атанас Далчев. Знаем, че той я хареса много и че особено го бе впечатлило стихотворението „Сват-

БОЖИДАР КУНЧЕВ
е роден през 1948 г. Литературен критик и историк; доктор, професор във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Кл. Охридски“. Автор е на книгите „Един бял лист, едно перо“ (1981), „Александър Вутимски“ (1984), „Иван Пейчев“ (1986), „Александър Геров“ (1987), „Поглед към поезията“ (1990), „Заслушан в трепетите на душата“ (1990), „Напред и назад“ (1996), „Насаме с Гьливер“ (1997), „Човешката участ в творчеството на Атанас Далчев, Александър Вутимски и Александър Геров“ (2003) и „Да отидеш отвъд себе си“ (2007). Член е на Сдружението на българските писатели.

бата на мама“. Веднъж разговарях с Далчев на площад „Славейков“. Видях, че и Борис Христов минава през площада, запътил се занаятче. Особено, щастливо бе чувството ми в този момент, когато виждах на едно и също място, по едно и също време двамата от *големите* в нашата литература. Единият бе написал „Не като чужденец ли вечен/ минава през света човекът?“. Другият, по-младият, беше казал: „И защо ли се търкаля слънчевото колело?“

После излезе и „Честен кръст“ (1982). И тази книга беше събитие, защото се чу отново онзи разтърсващ „вук в тишината“, свалящ маските на противния живот. Този път казионната критика побърза да разкритикува поета. И беше напълно права, защото в „Честен кръст“ имаше още по-недвусмислени признания за агонията на съществуването ни. „Бяхме тръгнали да разбием стената...“ – казваше ни Борис Христов. Но стената беше непрстъпна, по-ледена и по-страшна от метафизичната „Ледена стена“ на Яворов. И сега се чудя как са минали през цензурата онези няколко стиха от „Плаващ ресторант“, изразили същината на ужаса:

*Свирачите, които управляват танца,
превърнаха човека на хармоника...*

*Но от законите безмилостни на дансига
главите ни са пълни с беззакония.*

А веднъж, още преди да излезе „Честен кръст“, видях поета, който искаше да остави свои стихотворения в списание „Пламяк“. Едното от тях бе „Самолетът закъснява“. Като го прочетох, направо изтръпнах и казах на Борис, че не виждам как стихотворението ще бъде поместено. Та в него се разкриваше цялата безнадеждност на живота, колапсът, в който се намирахме. „Отдавна трябваше да отлетим оттук и да се махнем...“ Отдавна трябваше да се случи невъзможното. „Но самолетът закъснява, самолетът закъснява.“ От съседните летища, „от които ни разделят мрежи“, излитаха самолетите на свободата. А ние, покорните добичета на една прокълната държава, нямахме вече никаква надежда. Самолетът закъсняваше. И никои не допускаше тогава, че един ден той ще пристигне...

Годините минаваха. Поетът написа и своята талантива проза, пак един своеобразен „вук в тишината“. И стиховете, и прозата му бяха плод на онова изстрадано прозрение на попадналия в „капана на познанието“ за доброто и злото, за несъвършената, нещо повече – за твърде покварената човешка природа.

През деветдесетте години Борис Христов състави една антология на българската лирика. Тя бе придружена от кратка бележка, в която се казваше и това: „Аз не изрекох слова, които събарят стени на затвори...“ Изкуството не може да събори стените на насието, въплътено в институциите на държавата. Организираната агресивност на онези, които притежават щикетите и танковете, е далеч по-силна от хуманизма на словото, на свободната мисъл, на непокорния дух. И въпреки това в безсилието на словото има една невероятна сила, която, без да руши стени на терора, подригва бавно и упорито неговите основи. Мисля, че това направи и изкуството на Борис Христов. „Една оголена, подвижна рана“ сред непоносимата пошлост на тогавашната действителност, той превърна и неговото, и нашето страдание във „вук сред океана“ на живота. Направи от творчеството си това, което казва Бродски за истинското *творчество* – едно „алтернативно съществуване“. Създаде с творбите си друг модел на съществуването. Това бе моделът на „самотния човек“, на „човека в ъгъла“, на човешките същества, отчаяни и безмълвни, но добрави се въпреки всичко до своята опорност, защото не искаха да лъжат. „Участта на единака“ – това бе участта на човека в неговото творчество. На човека, който искаше и можеше да бъде индивидуалност, форма на отрицанието и форма на съгласието, но само на онова съгласие, което представлява израз на носталгията по свещеното, по Смиъла, който надхвърля абсурдността на нелепите човешки всекидневия. Проблемът за живота за Борис Христов бе проблем за страданието, за стената, която не можеше да бъде разбита, за прозореца, до който се стигаше, без да се отиде по-надалеч. И ако можеше, това бе възможно само с поезията на безпокойството, на

тревогата, на мъката заради този несъстоял се свят на доброто. С творбите си поетът се опита да сътвори един порядък в света на нашата незавършеност, на страха, на несъстоялото се, на десакрализираната история, за която пише Камю.

Но влакът не е спрял и ме връща назад към още спомени, един от които е свързан с лятото на 1989-а. Бяхме на морето. Това беше последното лято преди опита за промяна. Колко тревоги и вълнения, колко напрежения и малката надежда, че най-сетне самолетът ще кацне и на нашето летище. Веднъж, като се разхождахме по брега, Борис Христов видя един бял камък, не много голям, но някак си красив с вечността, която носеше в себе си. Той го взе и ми го даде, за да ми напомня за отминалото, за нашите очаквания. Оттогава камъкът е у дома. Камъкът на Борис Христов.

Самолетът пристигна. Доживяхме. Започваше друго време. И през всичките тези години пак и пак се връщам към стиховете му. Те казаха истината за времето на нашата изоставеност. Но те и точно това говори за непреходната им въздейственост, се оказаха не само познание за предишния живот, но и познание неостаряващо, поетично и мъдро за живота въобще, за неизличимата тъга на съществуването и за нашата привързаност към него, каквото и да е то, когато и да се случва. Защото те бяха и си остават граматичен монолог за „върховните неща“, без които, както пише Чеслав Милош, няма *поезия*.

Не знам дали някога ще „хванем нашата пеперуда“. „Човекът вечно иска да е пръв, ала забравя,/ че е наказан да протяга цял живот ръката/ и да върви – на крачка след мечтата“. Убежището, към което се стремим, става все по-илюзорно. Просто остаряваме. Но поезията му ще остане. „Онази скрита агония, от която се ражда поезията“ – пише Емил Мишел Чоран. Тя стана причина и за раждането на неговите стихове. И пак тя го спаси от словоблудството, тя го накара да загърби конвейера, на който се произвеждаха десетки и стотици стихосбирки, които отдавна сме забравили.

Той не престана да бъде *поет*, но предпочете пред количеството качеството на мълчанието, на което го научиха прозренията му за тайната на битието и на това, което е сам по себе си човекът. „Далече са небесните неща“, „земните са близо“. В творчеството му ги има и небесните, и земните. Проумял отдавна, че животът „за малко ни е даден – само да извикаш“, той извика, той викаше. Вика и сега с мълчанието си на просветлен, на вестител, сътворил съдбата си с любов, смирение и стоицизъм.

В едно от кратките си стихотворения, наречено „Вик“, поетът казва:

Късно е, Господи!...

*Родените без любов вече превземат
градовете, строени от влюбените.*

Тук е неговото трагично усещане за новото безвремие на света, напуснат от надеждата, боговете и милостта и лишен от благодат, от ориентир, за да бъде царство на онези варвари, които са повече от груг път. Варварите, способни само да създават шум. Варварите, които мразят тишината на храмовете, на истината, на красотата, сътворена от аристократите на духа. Градовете ни са превзети. Но варварите не могат да превземат онова, на което не са способни. И затова поезията ще си остане нашето убежище и спасение.

И пак да цитирам Чоран, според когото „всичко, което не е изстрадано, е фалшиво“. Сътвореното от Борис Христов бе изстрадано, много изстрадано. Затова не е фалшиво, затова притежава активността, която носят винаги в себе си истината и красотата.

Но „влакът“ ми спира и в село Лещен. Това е днес пристанът на поета. Приказно място, обградено от величието на големите планини. Разхождахме се веднъж из малкото село, напомнящо с къщите си за отминали епохи. Стигнахме до старото гробище с изпочупени кръстове. Беше тихо, усещах се обладан от вечното. Вечерта поетът ми даде огромна чаша с джин и някакви билки в него. Заприказвахме се за живота и за смъртта, за „небесните

неща“ и за „земните неща“. Тук някъде, в старата къща, обитавана от поета, усещах безмълвното присъствие на онова ковчеже на детството му. Изкачил отдавна „дървото на живота“, завърнал се към „доброто време на „не зная“, / „не искам“ и „не мога“, Борис Христов си бе все същият, както го познавах отдавна.

Преди няколко години написах следното: „Познанието в лириката на Борис Христов е пронизано от една „вътрешна позиция“. Затова и лириката му е събитие. Преди да бъде сътворена, тя вече е човешка съдба, изстрада-ност и премисленост, което не се случва често. При Борис Христов, дълбоко изповеден и автобиографичен, е налице единството, което наричаме органично. То се дължи на вътрешната позиция, на съзнанието за изключителна отговорност пред словото и живота.“ Ето, тази отговорност – извън огромната му гарба и призиването, с което се е родил – обяснява защо стиховете му не остаряват и съхраняват енергията си и силата на образите и мисълта.

Сигурно трябваше да спомена за още много от преживяното, от това, което той е бил и ще си остане за мен. Навярно трябваше да разкажа много за студентите ми, които пишеха с любов и възхита курсови работи за творчеството му. Трябваше да кажа за другите поети, които не са престанали да го обичат. Да разкажа за съкровено чувство, което изпитваше към него вече покойният ни приятел професор Димитър Аврамов, за времето, когато Радой Ралин разнасяше „Вечерен тропнет“ по улиците на София като вестител на едно поетическо събитие.

Но ще завърша с това, че днес, когато, поостарял на свой ред и често повален от душевни болки и самота, потърся малко лек, пак разтварям книгите му. Така ще бъде и занаят. Ако самолетите закъсняват, идват и пак отлитат, за да закъснат отново, крилете на този вестител, наречен Борис Христов, винаги са в малкото ми човешко небе.

И никога не може да ми ги отнеме. Защото виекът на поезията и живота му остава!

Яница Рагева ПОЕТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ПРОСТРАНСТВОТО И ПЪТУВАНЕТО В ПОЕМАТА „ЧЕСТЕН КРЪСТ“ НА БОРИС ХРИСТОВ

Поезията е бягство и отиване към Другото, но и към другите, и търсене на по-различната страна на битието – отприщваща поетическата мисъл от живота в тъгата, над чинията, към подвига на избраните. Точките на застъпване на двата свята – на Човека в тъгата и на Поета – е в избора и в служенето. Да решиш да служиш на доброто, красиво, поетичното и действително да се озовеш при него – се оказват различни неща – нужно е взирание отвъд същностите, а не просто събирането им като „камъчета за Давидовата прашка“. Истината се открива на поета, не чрез отстраняване, а чрез живот в нея, чрез приемането на избраността си. Да може да понесе кръста си през всички кръгове на живота, по вертикала и по хоризонтала му, но винаги да пребивава във времето си: безвременното време на поезията.

Поемата „Честен кръст“ на Борис Христов, предизвикала с публикуването си (в сп. „Пламяк“, кн. 10, 1981) едновременно и възхита, и укор, не търси отговор на въпросите на времето, така както изисква авторитетната и авторитарната критика¹ в началото на 1982 го-

1. По повод поемата „Честен кръст“ критикът Михаил Василев пише в „Пулс“, бр. 5, 1982 г.: „Хубаво е да се напомни, че голямата поезия има могъществена власт, когато изразява най-отговорните проблеми на времето... („Спомен ли са ярките поети“). Статията на Василев отваря дебат, който приключва в бр. 26, 29 юни, 1982 г. на в. „Пулс“ със статията „Поезия, достойна за нашето време“. Заключителната статия от дискусията, подписана от редакцията, макар да твърди, че се разграничава от гумите на Василев, препоръчва на младите творци да не занимават читателите със „свои незначителни преживявания, приумици и самоцелни поетически настроения“. Дискусията е заявена като помощ за младите творци – като водещи, сред които предходните статии от дискусията почти единодушно посочват Борис Христов и Миряна Башева – срещу „безцелно експериментаторство“, „недостатъчна ангажираност с изискванията на живота“.

дина. С излизането си тя регистрира осъзнатата от автора ѝ неговата преходност. Впрочем творчеството на поета в нито един момент не акцентира върху друго, освен „съкровено-човешкото“ (Ликова), представено като измерение на вечното, и обратно, вечното бива измерено чрез обикновеното, например като „кост от глухарче“. Заг привидно „делничните“ стихотворения за „малкия човек“ („Графика“, „Следобедно кафе“, „Самотният човек“ и т. н.), заг предела на прозореца винаги може да се открие нещо повече, да се отиде извън измамната яснота на думите, защото поезията винаги казва нещо повече. Търсейки нещото повече, поемата „Честен кръст“ намира отговор на надвременното, а такова е всяко осъзнаване на вечното, „мамецо“ с въпроси, по-големи от човешкото – въпроси, граничещи със смъртта и мястото на човека в света. Всеки поглед откъм смъртта или към смъртта е надвременен, над днешния поглед, улавящ контурите на главните, важните и значимите, в рамките на момента, неща. Поемата, търсейки отговора на тези въпроси, отмества съсредоточеността си към мащабността на космическото, откъдето израства образът на Поета, през когото нещата се оценяват и оценностяват, всяко нещо намира името и мястото си, разбира се, че това са поетично име и място, които се измерват със сакрални понятия, като дома, храма, хълма, и са обединени с целенасоченото движение към смъртта, но същевременно към живота.

Движението в поемата е важна нейна особеност. То се осъществява на няколко нива и най-осезателно изпъква фигурата на влака, явяваща се персонафициран образ на поета. Поемата звучи като поетични размисли при пътуване във влак. През погледа на аз-а преминават различни образи, които предизвикват в съзнанието му съответни асоциации, поемащи в процеса на визуализацията си впечатлението от други видени „неща“ по пътя. По този начин видяното и изреченото постоянно се менят, приемат нови изразни форми, преливащи една в друга, без да отдалечават съзнанието от неговата мисъл. Интересен

е да се забележи, че пътуването, особено посредством влак, е характерно и за творби на други поети, създадени в началото на 80-те. Осезателно се забелязва пътуване от такъв вид в поезията на Владимир Левчев („Един от вас“, „Пътник“), стихотворенията на когото също като в „Честен кръст“ разглеждат пътя и пътуването в сходство с движението на нещата към последното, важното решение. Гарата също присъства и при двамата поети, за да очертае копнежната за индивида цел. Но при Борис Христов тя е едновременно връщането назад към хълма на тръгването, на детството на обратното движение на реките и пожелания финал – бил той на живота или на творчеството.

Макар стремително, движението в „Честен кръст“ е по-скоро кръгово, отколкото „отворено“ (Ликова). Тази пръстеновидност на направлението се сформира от преливането на финала към началото на поемата, защото тя започва като че с края си. Още в началото наблюдаваме „затваряне“ на сетивата, представящо ни взетото вече решение, а не пътя до него. Всичко вече е станало, читателят ретроспективно се връща в билото вече, за да стигне във финала до момента преди „началото“. По този начин честният кръст, заявен в последните няколко стиха („И затова, съдба – богиня на живота,/ сложи сега на кръст кинжала и перото,/ вдигни юмрука си – наместо да го криеш,/ и прецени – ще галиш ли или ще биеш!“), може да бъде възприет от читателя като реализация, осъществена от затварянето на сетивата за думите в началото на поемата, а то от своя страна „разказва“ за пътя до клетвеното полагане на кинжала и перото.

ЯНИЦА РАДЕВА
завършива българска филология и магистърска програма Литературознание в СУ „Св. Климент Охридски“. Защитава магистърска теза на тема „Между Пенелопа и Персефона. Екатерина Ненчева и Яворовият проект за женска литература“ през 2007 г. Публикува рецензии и критически статии в „Литературен вестник“ и он-лайн медии. От 2010 г. е докторант по Нова българска литература в СУ „Св. Кл. Охридски“.

Освен това движението е в кръга на митологичното, където постоянно се ражда и умира големият Поет. Окръпненият образ на поета се явява в пета част на поемата и единствено тук е употребен с главна буква. Поетът като лично име, като големия поет, раждащ се от земята пред очите на боговете и самият той бог, на когото луна реже пъла, лист е пустинята... По своя мащаб сцената на раждането наподобява други титанични сюжети в нашата литература – от една страна, то е обърната баладичната сцена от смъртта на юнака в „Хаджи Димитър“, а, от друга, е сближено със сцената с поп Андрей, позната от „Септември“ на Гео Милев. В същото време тя е и алюзия за раждането на бога-човек Иисус.

Освен чрез хоризонталното движение на влака поемата предлага възможност да бъдат разграничени още пространствени и времеви направления, към които съзнанието да се насочи. Още в първата част чрез въвеждането на библейско-митологичната символика на кръста („щом не можах до днес да изкова от гуми кръста,/ на който да се изкача и да възкръсна...“) стълбата („прибирам стълбата, с която стигнах до небето“²) и дървото („ще гледам как изсъхва моето дърво духовно“) се очертават посоките горе и долу, небе и земя и маркират движението по вертикала. Сам стълба към висините на собственото си формиране като личност и творец, лирическият аз приема „чашата“ – слизане на просветления в пространството на смиренното и напускането. Причината за това е назована – кръста от гуми – оръжието, възприемано от твореца като инструмент за изкупление и спасение, а и не на последно място на посредничество (тъй като поетът е този, който сбира света и времето), е започнало да проявява своята друга функционалност – инструмент за изтезание. Дървото също – от живото и духовнозначещо се е превърнало в дърво на смъртта. Познанието се е оказало пагубно, изгубването на Рай е наложително, за да се опази непокътнатото пространството вътре в аз-а. По този начин още в първата част на поемата се задават

основните насоки на движението, които по-късно (в третата част) чрез появата на влака и гарата оформят контурите на равносметката. А тя е, че не всеки може да опази неприкосновеността на Храма. Понякога е по-добре да напуснеш, защото „в поезията всичко става честно и искрено“ (Кант). Поетът, разположен в позиция между състоянията на всечувване (той трябва да разпростре така ухото, че да дочува и последното трепнете на животата), на казване и на всевиждане (и всечувстване), носи тежкия им товар. Това са белезите на белязания. Поетът е белязан „да бъде“, да владее личните на казването, чуването и виждането, да говори в материалния свят на уловимите и с ясни контури неща за въображаемото пространство, където нещата чрез словото стават други: „преобразени в неуловими, неупотребими и непохабяеми, несигурни, не наше притежание, което ни лишава и от тях, и от нас.“ (Бланшо 2000:134). Думите, привилегия на човека, са обаче използвани не само да гаят слуха – често са „тъмни гуми“, но не тайнствени, а „раняващи“, „пробождащи“, нерядко целенасочено, като объркани куршуми, рикоширащи. Както мечът, и перото има две остриета, върху които се издигат основите на човешката цивилизация, която, разраствайки се, е забравила същностното, онова, което си струва съществуването. Забравила е изключителното.

Друга възможност за движение, която предлага библейско-митологична символика, е чрез владеенето на чудото („можех да вървя изправен по вълните“). Лекотата за неговото извършване е осъществена в пребиването в „златния век“, когато хората не правят разлика между „мое“ и „твое“, на непознаването на парите и богатата. Освен това движението на митологичния човек е свързано с изпитанието (Проп), което в поемата има връзка с приемането на човека какъвто е, и най-вече с допускането, че и в злото се таи добро („да не убивам/ доброто агънце, което в него се укрива“), че трябва да търсим и в звяра човека³. От друга страна, стихът спори с притчата, че вълкът козината си мени, не споделяйки втората му част.

2. Движението по вертикала чрез въвеждането в текста на образа на стълбата до небето е ключов момент от съня на старозаветния Яков.

3. Както призовават интелектуалците ни от миналото столетие, например Пенчо Славейков.

С митологичното в „Честен кръст“ е свързан и образът на змията, позната в старозаветието като изкушителка⁴, чиято символика поетичното светоусещане на Борис Христов споделя, за разлика от употребата на символа в поезията на Вл. Левчев, с която направихме друга съпоставка по-горе, у когото змията може да се открие и като приемаща духовна натовареност, характерна за източната естетика („Кой сънува моя живот“). И тъй като светилището на поета е встрани, извън храма на множеството – циркът или шоуто, които притягват сетивата, – желаното връщане към „нищий духом“⁵ е копнеж към отшелничеството на предисторическия⁶ човек. Това поискано завръщане бележи втората посока на движение в поемата, равнозначна на еволюция, на тръгване към сърцевината на дървото, същността на нещата. Пъттуването в поемата, въведено чрез фигурацията на влака, е метафорично пътуване през различните срещи с опита, устрем към гарата – смъртта, но и към хълма на тръгването, детството на обратното движение на реките.

Интересна асоциация предизвиква стихът „обратно да мече реката“, който може да се разчете като детско виждане на света и по този начин да се сближи с перспективата на лирическия поглед на Н. Кънчев, чиято склонност към вършене на обратни действия Св. Игов определя като „негативна диалектика на възприятието“ – „обратно да си събера сълзите“ („Едно стихотворение не може“). В двата случая връщането на обратно е връщане към началото на стихотворението, началото на пътя, където е свещеното място – храмът (или ковачницата) на поезията. У Кънчев мястото е „там, където/ очите ми са прясъчен часовник/ на вечността“, у Борис Христов – мяс-

тото е среща със съдбата, която също като Артемида е безстрастна, а това ѝ качество я сродява с вечността. По този път на мисли стихотворенията на Б. Христов и Н. Кънчев представят вечността като топос, където става поезията. Това място за поета е опознаване на трета страна на битието, което го отличава от обикновените хора, които разполагат с възможността да опознаят само две негови области – живот и смърт. Между живота и смъртта е поезията. Смъртта не превежда толкова поета, колкото животът, съобразно чието изисквания избира напускането на поезията. Да живееш достойно за Борис Христов е същото, като да умреш достойно, и най-вече да бъдеш верен на себе си в живеенето.

Тъкмо, позовавайки се на обратното движение чрез копнежа по сакралността на копнежните места – хълма и гома – поемата въвежда третото направление в пространството: темата за напускането, заминаването от света, но и в света („затворен в моя дом, света докрай напуснал, обелих бавно раните и техните красиви люспи превърнах в стихове“), оставайки в него; но и заминаване от света на поетичното – „ще мъкна камъни за моя дом и пот ще лея...“). Накратко можем да обобщим, причините за напускането на поезията са свързани с опазването от празнословието, суетата и леността на лесната слава. Осъществяването им съдържа в себе си съхранението на поезията и по този начин отиването от поезията е осъществяване в нея.

Поемата усвоява пространството във всички посоки – както навън в околния на аза свят, така и навътре – в дълбочината на творческото съзнание:

*дълбоко в мен се утаи на болката вулкана,
клокочи и дими – зарастват спомени и рани.*

Целта на тази всеобхватност е желанието за уравновесяване, на спиране на движението в точката на равновесие, в която всички посоки ще се сберат в символичния образ на кръста. В цитираните по-горе стихове вулканът, теглец към излаз, навън, е успокоен от дълбочинно утаяване „дълбоко в мен“. По същия начин клокоченето и ди-

4. Образната натовареност на змията при Борис Христов е в голяма близост с нейното възприемане от Н. Кънчев, който в редица стихотворения я представя като прегател или изкушител – „но ти опита/ неколкократно презръдка на змията“ („Твоят живот“), „обаче в мене/ се крие тайният агент на красотата./ Той слага на извечната змия намордник.“ („Тръпчиви ябълки“).

5. Лирическият герой на Б. Христов посмява да направи възможен жеста на излизане от храма, да достигне „блаженството на нищий духом“, което за лирическия герой на Далчев е невъзможно.

6. „Предисторически“ човек в случая може да се чете двузачно – от една страна, като наивен, неопетнен, а от друга – като аполитичен – като човек, отговарящ на определеното на критиката на 80-те – такъв, който не „изразява най-отговорните проблеми на времето“.

менето, като състояния на субстанциите, насочени нагоре и към външното, са „усмирени“ от „зарастването“, изглаждането на повърхността на раната, а също така и на спомена, а негово „зарастване“ би могло да се тълкува и като липса на носталгия, тъга и наличност на спокойно приемане на настоящия момент. Но творбата е творба „само когато е разкъсано единството, винаги в борба, никога в покой“, твърди Морис Бланшо, защото покоят е невъзможен, защото вътрешното място на неуловимото и ценностното не съвпада с външното място, където истината е цраусова глава в пясъка... Поетът трябва не само да я намери, творбата му е нужно и да я изговори. Да не забравя, че задоволяването убива поета, тъй като той спира да бъде камертон и да улавя вибрациите на вселената. Това може да се случи и с поезията, и с хубавите човешки отношения – открадват ги, заключват ги и на тяхно място покръват зрелища и неистина. Затова последната му дума е отказът към материализирането на поезията. Тя е с примеси от листа, с утаени песъчинки по дъното, с живот. Тя е всъщност вярност към нея, оставането в нормативността ѝ, каквато е верността на отшелника. Поетът стъпва с боси крака по водата, не потъва, както истинските неща. Това не е чудо. Чудото е в поетическото общуване. Което е възможно и в мълчание. Както молитвата. Лирата не е захвърлена, а по-скоро грижливо прибрана като костица в жагното гърло. По този начин отново кръгът се затваря – заминавам си, за да остана. Напускам, за да бъда верен. Това, което измислих, ще изпитам, изпитвайки го, ще бъда отново при това, което съм създал.

Библиография:

- Бланишо, Морис. *Литературното пространство*. С., 2000 г.
 Василев, Михаил. *Спомен ли са ярките поети?: В „Пулс“ бр. 5, 1982 г.*
 Игов, Светлозар. *Поезията на Николай Кънчев: Перо, 1990 г.*
 Ликова, Розалия. *Поезия на седмдесетте и осемдесетте години:*
 БАН, С., 1994 г.

Проп, Владимир. *Исторически корени на вълшебната приказка:*